

Андел І.В.,
к.е.н., с.н.с. відділу розвитку виробничої
сфери регіону та інвестицій,
Інститут регіональних досліджень НАН України (м. Львів)

МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ ПРОМИСЛОВОСТІ РЕГІОНУ

Постановка проблеми. Розвиток промисловості у різних країнах світу на сьогодні стикається з такими проблемами, як необхідність зниження енергозатратності, підвищення якості виробленої продукції, перехід до постіндустріального етапу розвитку. Для економіки України відновлення основного капіталу набуло особливо важливого значення, у виступі із щорічним посланням до Верховної Ради України Президент України Віктор Янукович наголосив, що вибір на модернізацію країни є незворотним [1]. Вирішення цих питань неможливе без вибору шляхів поступового здійснення модернізації основного капіталу промисловості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічну природу основного капіталу вивчали закордонні вчені Р. Голдсміт, Л. Марой, П. Пере, В. Петті, Дж. Б. Сей, а також російські вчені В. Андріанов, Б. Башкатов, Л. Вайнштейн, М. Гордонов та ін. Віддаючи належне розробкам вітчизняних та зарубіжних вчених, слід зазначити, що й надалі залишається чимало невирішених проблем, котрі вимагають поглибленого дослідження і вироблення методичних підходів, зокрема відносно дослідження основного капіталу регіону, процесів його модернізації.

Постановка завдання. Мета статті полягає у створенні системи показників для здійснення аналізу модернізації основного капіталу промисловості регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. За найбільш загальним визначенням, капітал – це певна сума благ у вигляді матеріальних, грошових та інтелектуальних засобів, використовуваних у якості ресурсу у подальшому виробництві. З економічної літератури відомий підхід до визначення основного капіталу як такого, що включає фізичний, людський та природний капітал; дослідники визначають склад елементів основного капіталу на рівні підприємства як для бази, що забезпечує його гармонізацію з національним багатством, і включають в його склад, окрім фізичного капіталу, людський капітал, природний капітал [2]. Однією з найбільш важливих закономірностей розвитку світової господарської системи є взаємозв'язок економічного зростання та підвищення ролей фізичного капіталу, людського капіталу, природного капіталу в національній економіці. Визначимо ці економічні категорії. «Фізичний (реальний, або виробничий) капітал – капітал, вкладений у справу, який працює як джерело доходу у вигляді засобів виробництва: машин, обладнання, будівель, споруд, землі, запасів сировини, напівфабрикатів і готової продукції, які використовуються для виробництва товарів і послуг» [3].

В сучасній економічній літературі існує велика кількість визначень поняття «людський капітал», одне з них: «Людський капітал, у загальному вигляді його можна розглядати як економічну категорію, яка характеризує сукупність сформованих і розвинутих унаслідок інвестицій продуктивних здібностей, особистих рис і мотивацій індивідів» [4].

У словнику знаходимо визначення природного капіталу: «Природний капітал – запас природних виробничих ресурсів, якими наділене суспільство і які можуть використовуватись у виробничих цілях» [5]. На думку О. Веклич, «природний капітал» доцільно ототожнювати з поняттям «природно-ресурсний потенціал» у розумінні територіально конкретизованого капітального запасу природних благ [6.]. Крім того, засоби праці стають капіталом тільки у процесі їх використання, капітал як рух розглядав К. Маркс: «Засоби праці, по-перше, тільки у тому випадку становлять основний капітал ... якщо вони переносять свою вартість на продукт особливим способом» [7].

З врахуванням вищесказаного, основний капітал промисловості регіону будемо розуміти як фізичний, людський, природний капітали, використовувані у процесі промислового виробництва, формування яких залежить від розвитку економіки регіону.

З процесами модернізації суспільства і обумовленими ними розвитком пов'язаний генезис соціально-економічної теорії фізичного, людського, природного капіталів. Знаходимо таке визначення модернізації фізичного капіталу: «Модернізація – процес часткового оновлення, заміни застарілого устаткування (машин, механізмів, обладнання, приладів та ін.), технології виробництва, технічне й технологічне переоснащення промислових і сільськогосподарських підприємств» [8]. Модернізацію людського капіталу будемо розуміти, як забезпечення покращення якісних характеристик працівника, а модернізацію природного капіталу – як забезпечення екологічної безпеки, стану захищеності природного середовища та життєво важливих інтересів людини, підприємства. Модернізація основного капіталу промисловості, зокрема, залежить від розвитку економіки регіону, надходження інвестицій, що представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Вплив економіки регіону, держави на модернізацію основного капіталу промисловості

Модернізація складових основного капіталу промисловості	Показники модернізації складових основного капіталу промисловості регіону
1	2
Модернізація фізичного капіталу (основних засобів) підприємств промисловості регіону	Зростання валового регіонального продукту
	Приріст інвестицій у промисловість / Приріст валового регіонального продукту
	Частка інвестицій у основні засоби у промисловості у доходах місцевого бюджету
	Частка прямих іноземних інвестицій у промисловість у прямих іноземних інвестиціях у економіку регіону
	Державні трансферти на розвиток промисловості
	Інвестиції з місцевого бюджету у промисловість
	Капіталізація інвестицій у основні засоби промисловості = оновлення основних засобів промисловості / (інвестиції підприємств + державні трансферти + інвестиції місцевого бюджету + прями іноземні інвестиції)
	Частка оновлених основних засобів у основних засобах промисловості
	Частка ліквідованих основних засобів у основних засобах промисловості
	Частка основних засобів, задіяних у промисловому виробництві
	Відсоток зношених основних засобів
	Придатність основних засобів
	Ефект від вкладення інвестицій в основні засоби: приріст фондівіддачі / приріст інвестицій; приріст енерговіддачі / приріст інвестицій
	Зростання рентабельності = приріст прибутків підприємства / приріст основних засобів
	Державна та регіональна підтримка розвитку регіональних підприємств виробників основних засобів (верстатів, поточних ліній, обладнання) для промисловості регіону
	Створення високотехнологічних промислових підприємств
	Розвиток ІТ-технологій
	Питома вага підприємств, що впровадили інновації
	Наявність програм розвитку регіональної промисловості за галузями: добувної промисловості, обробної промисловості, виробництва електроенергії, газу і води
	Наявність програм енергозбереження у промисловості
Наявність національної програми експорту, де передбачено експорт промислових товарів і послуг на вигідних для промислових підприємств регіону умовах	
Наявність регіональної програми інноваційного розвитку промисловості регіону	
Модернізація людського капіталу підприємств промисловості регіону	Наявність програми розвитку освіти регіону
	Навчання управлінського персоналу промислових підприємств за програмою для ІТ-фахівців з управління технологіями , яка поєднує технологічну і бізнес-освіту
	Сприяння з боку адміністративних органів випуску закладами вищої освіти висококваліфікованих спеціалістів технічних спеціальностей згідно потреб промислових підприємств, з врахуванням потреб і перспектив розвитку регіону
	Сприяння з боку адміністративних органів випуску закладами профтехосвіти спеціалістів фахової спрямованості згідно потреб промислових підприємств, з врахуванням потреб і перспектив розвитку регіону
	Програми підвищення кваліфікації керівників і спеціалістів промислових підприємств і організацій з встановленням періодичності обов'язкового підвищення кваліфікації
	Частка коштів, виділених з державного бюджету на підвищення кваліфікації і перепідготовку кадрів у промисловості
	Частка коштів, виділених з регіонального бюджету на підвищення кваліфікації і перепідготовку кадрів у промисловості
	Кошти, виділені з державного бюджету на підвищення кваліфікації і перепідготовку кадрів у промисловості
	Кошти, виділені з регіонального бюджету на підвищення кваліфікації і перепідготовку кадрів у промисловості
	Управління якісною підготовкою фахівців на основі маркетингу ринку праці й освітнього моніторингу в регіоні
	Частка коштів, виділених з місцевого бюджету для підприємств промисловості на оздоровлення працівників, які складаються з витрат на профілактику захворювань, оздоровлення
	Кошти, виділені з доходів підприємств промисловості на оздоровлення працівників, які складаються з витрат на профілактику захворювань, оздоровлення
	Кошти, виділені з місцевого бюджету для підприємств промисловості на оздоровлення працівників, які складаються з витрат на профілактику захворювань, оздоровлення
	Ефект від вкладення інвестицій в людський капітал: частка персоналу підприємств, які пройшли підвищення кваліфікації, перепідготовку; приріст продуктивності праці / приріст витрат на підвищення освітнього рівня працівників промислових підприємств

продовження табл. 1

1	2
Модернізація природного капіталу підприємств промисловості регіону	Частка коштів, виділених з доходу підприємств на вдосконалення основних засобів природоохоронного призначення на промислових підприємствах
	Частка коштів, виділених з місцевого бюджету на вдосконалення основних засобів природоохоронного призначення на промислових підприємствах
	Кошти, виділені з доходу підприємств на вдосконалення основних засобів природоохоронного призначення на промислових підприємствах
	Кошти, виділені з місцевого бюджету на вдосконалення основних засобів природоохоронного призначення на промислових підприємствах
	Впровадження системи екологічного менеджменту з допомогою стандартів ISO 14000
	Сертифікація системи менеджменту якості ISO 9001
	Впровадження енергоощадних технологій на підприємстві
	Наявність регіональної програми охорони довкілля
	Екологічна освіта працівників промислових підприємств
	Виконання цільових проектів екологічної модернізації промислових підприємств
	Ефект від вкладення інвестицій в основні засоби природоохоронного призначення: приріст чистоти довкілля на площадці підприємства і навколо підприємства / приріст коштів виділених на основні засоби природоохоронного призначення на підприємстві; частка оновлених основних засобів природоохоронного призначення

Джерело : розроблено автором

Модернізація складових основного капіталу промисловості, а саме фізичного, людського та природного капіталів залежить від економічних та організаційних процесів у регіоні, а також від розвитку, організаційно-економічних заходів на промислових підприємствах, що показано у табл. 2.

Таблиця 2

Вплив розвитку підприємств на модернізацію основного капіталу промисловості

Участь підприємств промисловості у модернізації	Показники модернізації основного капіталу промисловості на рівні підприємства
Внесок підприємств у модернізацію складових основного капіталу промисловості	Інвестиції у основний капітал як частка доходів підприємств
	Інвестиції підприємств у основний капітал підприємств
	Частка коштів, виділених з доходів підприємств на підвищення кваліфікації і перепідготовку кадрів у промисловості
	Кошти, виділені з доходів підприємств на підвищення кваліфікації і перепідготовку кадрів у промисловості
	Частка коштів, виділених з доходів підприємств промисловості на оздоровлення працівників, які складаються з витрат на профілактику захворювань, оздоровлення
	Кошти, виділені з доходів підприємств промисловості на оздоровлення працівників, які складаються з витрат на профілактику захворювань, оздоровлення
	Інвестиції у основні засоби природоохоронного призначення як частка доходів підприємств
	Інвестиції у основні засоби природоохоронного призначення підприємств
	Впровадження системи інноваційного менеджменту на підприємстві
	Впровадження системи інвестиційного менеджменту на підприємстві
	Ефект від модернізації основного капіталу підприємств: зростання фондів віддачі; зростання енерговіддачі; зменшення частки сировинної продукції у структурі випуску, зменшення викидів забруднюючих речовин, зменшення забруднених стоків

Джерело : розроблено автором

Модернізація промислових підприємств має вплив на розвиток економіки регіону в цілому, що показано у табл. 3.

З табл. 3 видно, що модернізація основного капіталу промисловості має покращувати розвиток інших видів економічної діяльності регіону.

Для забезпечення необхідних умов розвитку вітчизняної промисловості було виконано проект Концепції загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України на період до 2017 року, де визначено основні напрямки модернізації [9].

Таблиця 3

Вплив модернізації промисловості на економіку регіону

Розвиток економіки регіону	Показники впливу модернізації основного капіталу промисловості на економіку регіону
Зростання доходів місцевого бюджету, зростання інвестування економіки регіону	Зростання доходів підприємств промисловості
	Приріст доходів підприємств промисловості / приріст витрат на модернізацію основного капіталу промисловості
	Зростання експорту продукції промисловості
	Приріст експорту продукції промисловості / приріст витрат на модернізацію основного капіталу промисловості
	Приріст інвестицій у види економічної діяльності регіону / приріст витрат на модернізацію основного капіталу промисловості
	Зростання податкових надходжень від промислових підприємств у бюджет регіону
	Приріст податкових надходжень від промислових підприємств у бюджет регіону / приріст модернізації основного капіталу промисловості
	Зростання інвестування видів економічної діяльності регіону за рахунок місцевих бюджетів
	Зростання модернізації фізичного, людського, природного капіталів у видах економічної діяльності регіону
	Приріст модернізації фізичного, людського, природного капіталів у видах економічної діяльності регіону / Приріст модернізації фізичного, людського, природного капіталів у промисловості регіону

Джерело : розроблено автором

Враховуючи вищесказане, для вирішення проблем модернізації промисловості регіону необхідне відстежування залежності модернізації промисловості від економічних процесів у регіоні, та її впливу на модернізацію основного капіталу видів економічної діяльності регіону.

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз, проведений за створеною системою показників модернізації основного капіталу промисловості регіону, дозволяє визначити:

- 1) процес модернізація складових основного капіталу промисловості регіону, фізичного капіталу, людського капіталу, природного капіталу; залежність модернізації від економічних та організаційних процесів у регіоні та організаційних процесів на підприємствах;
- 2) вплив модернізації основного капіталу промисловості на економічний розвиток регіону, інші види економічної діяльності;
- 3) порівняльні дані модернізації основного капіталу промисловості різних регіонів.

Бібліографічний список

1. Виступ Президента України Віктора Януковича із щорічним посланням до Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.president.gov.ua.
2. Ногина Л. В. Статистическое обеспечение измерения стоимости основного капитала на разных уровнях пространственной агрегации : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. экон. наук / Л. В. Ногина. – Ростов-на-Дону, 2008. – 25 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.disserscat.com/content/statisticheskoe-obespechenie-izmereniya-stoimosti-osnovnogo-kapitala-na-raznykh-urovnyakh-pr#ixzz2ZTT0UH4G>. – Назва з екрану.
3. Фізичний капітал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki> – Назва з екрану.
4. Людський капітал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>. – Назва з екрану.
5. Финансовый словарь. Финнам [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dic.academic.ru/dic.nsf/fin_enc/27781. – Назва з екрану.
6. Веклич О. О. Формування економічного механізму сталого розвитку України / О. О. Веклич // Вісник НАН України. – 2000. – № 2. – С. 11-14.
7. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 2. Кн. 2 : Процесс обращения капитала / К. Маркс ; под ред. Ф. Энгельса ; [пер. И. И. Скворцова-Степанова]. – М. : Политиздат, 1978. – 648 с.
8. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.2 / [редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 848 с.
9. Концепція загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України на період до 2017 року / Міністерство промислової політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://industry.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=57967&cat_id=57966 – Назва з екрану.

Анотація

Створено три системи показників для здійснення аналізу модернізації основного капіталу промисловості регіону: 1. Вплив економіки регіону, держави на модернізацію основного капіталу промисловості; 2. Вплив розвитку промислових підприємств на модернізацію основного капіталу промисловості; 3. Вплив модернізації промисловості на економіку регіону.

Запропоновані системи показників можна використовувати для аналізу модернізації основного капіталу промисловості регіону за його складовими, фізичним, людським, природним капіталами, аналізу залежності їх модернізації від економічних, організаційних процесів у регіоні, а також, як інструмент для управління процесами модернізації промисловості регіону.

Ключові слова: основний капітал промисловості, фізичний капітал, людський капітал, природний капітал, основні засоби, модернізація.

Аннотация

Созданы три системы показателей для осуществления анализа модернизации основного капитала промышленности региона: 1. Влияние экономики региона, страны на модернизацию основного капитала промышленности; 2. Влияние развития промышленных предприятий на модернизацию основного капитала промышленности; 3. Влияние модернизации промышленности на экономику региона.

Предложенные системы показателей можно использовать для анализа модернизации основного капитала промышленности региона на основании его составляющих, физического, человеческого, природного капитала, анализа зависимости их модернизации от экономических, организационных процессов в регионе, а также как инструмент для управления процессами модернизации промышленности региона.

Ключевые слова: основной капитал промышленности, физический капитал, человеческий капитал, естественный капитал, основные средства, модернизация.

Annotation

Three systems of indexes are created for realization of analysis of modernization of the fixed assets of industry of region : 1. Influence of economy of region, countries on modernization of the fixed assets of industry; 2. Influence of development of industrial enterprises on modernization of the fixed assets of industry; 3. Influence of modernization of industry on the economy of region.

The offered systems of indexes can be used for the analysis of modernization of the fixed assets of industry of region on the basis of his constituents, physical, human, natural capital, dependences of their modernization on economic, organizational processes in a region, and also as an instrument for a management by the processes of modernization of industry of region.

Key words: fixed assets of industry, physical capital, human capital, natural capital, fixed assets, modernisation.

УДК 339.56.055(477.64)«2011/2012»

Шишкін В.О.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту організацій та логістики
Ломовцева М.О.,
Запорізький національний університет

ДИНАМІКА ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2011-2012 рр.

Постановка проблеми. З переходом до ринкової економіки підвищується роль зовнішньоекономічної діяльності як важливого фактору зростання економіки. Для досягнення оптимальної структури системи міжнародної торгівлі України необхідно дослідити роль окремих її частин – областей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній літературі питання зовнішньоекономічної діяльності, динаміки експортно-імпортних операцій, аналізу структури експорту та імпорту досліджувалося такими авторами, як: А. Мазаракі, Т. Мельник, А. Гальчинський, Н. Голованенко, С. Лепеха, І. Бураковський, Г. Пухтаєвич та ін. Попри всебічне вивчення зовнішньоекономічної діяльності України, існує потреба у додатковому дослідженні динаміки, географічної та товарної структури експортно-імпортних операцій окремих областей України.